

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-90>

УДК 330.837:351.82

ІНСТИТУЦІЙНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

INSTITUTIONAL DETERMINANTS OF THE STATE ECONOMIC POLICY

Штань Марина Володимирівнакандидат економічних наук, доцент,
Національна академія управління
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4938-555X>**Shtan Maryna**

National Academy of Management

Встановлено, що теоретико-методологічною основою інституційних детермінант економічної політики держави є матриця інституціоналізму. Визначальним аспектом формування теоретико-методичних основ інституціоналізму є змістовні характеристики його сутності. Обґрунтовано напрями прояву інституційного характеру економічної політики, яка змінюється в інституційній динаміці суспільного розвитку. Визначено, що, відповідно до підходу, визначеного представниками традиційного інституціоналізму, інститут може бути виражений у вигляді трьох елементів, що взаємодоповнюють один одного, а саме: правил, стандартів поведінки і стереотипів мислення. Обґрунтовано положення про те, що представники неоінституціоналізму вважають, що інститути є не стільки культурним або психологічним феноменом, скільки набором правових норм і неформальних правил, які утворюють межі, обмеження та жорстко спрямовують поведінку суб'єктів у системі економічних відносин. Проведений аналіз дає змогу з'ясувати, що склад інститутів є вкрай неоднорідним. Найбільш інерційними є культурні традиції та цінності, оскільки вони не спроможні перелаштуватися автоматично услід за зміною формальних норм або за прикладом окремих, хоча й впливових, акторів. Навіть у разі, коли позитивні зміни відбуваються, процес інституційних трансформацій потребує більш тривалого періоду часу. Інструменти цілеспрямованої дії на різні рівні інститутів також відрізняються між собою. Розкрито положення про те, що місце і роль держави в умовах сучасних трансформацій визначається перш за все тим, що держава розглядається як суб'єкт, який забезпечує організацію та функціонування всіх елементів національної соціально-економічної системи. Визначено, що, виступаючи представником суспільства загалом, саме держава встановлює правила функціонування та ринкової взаємодії економічних агентів у межах певного порядку господарювання і здійснює контроль за їх дотриманням. Підґрунтям для реалізації виваженої економічної політики має слугувати наукова ідентифікація стратегічних пріоритетів розвитку економіки й визначення на цій основі концептуальних підходів та інструментарію з метою гармонізації інтересів усіх суб'єктів. Важливе значення має якість інституційного механізму впливу держави на динаміку національного виробництва. При цьому йдеться про такі його складові, як індекс економічної свободи, рівень розвитку фінансового сектору, індекс лібералізації економічного життя, індекс інституційної структури.

Ключові слова: інститути, інституціоналізм, економічна політика, інституційний вимір, інституційні детермінанти, інституційна стійкість.

It has been determined that the theoretical and methodological basis of the institutional determinants of the State's economic policy is the matrix of institutionalism. The determining aspect of the formation of the theoretical and methodological foundations of institutionalism is the substantive characteristics of its essence. The directions of manifestation of the institutional nature of economic policy, which changes in the institutional dynamics of social development, are substantiated. It is determined that, according to the approach defined by representatives of traditional institutionalism, an institution can be expressed in the form of three complementary elements, namely: rules, standards of behavior and stereotypes of thinking. The author shows that representatives of neo-institutionalism believe that institutions are not so much a cultural or psychological phenomenon as a set of legal norms and informal rules which form the boundaries, restrictions and strictly direct the behavior of subjects in the system of economic relations. The analysis shows that the composition of institutions is extremely heterogeneous. Cultural traditions and values are the most inertial, as they are not able to automatically adjust following changes in formal norms or following the example of individual, albeit influential, actors. Even when positive changes occur, the process of institutional transformation requires a longer period of time. The tools for targeting different levels of institutions also differ. Regular changes to legislation can be adopted using administrative levers. If the new law is

aimed at encouraging market participants to change their previously adopted informal behavioral patterns and to adjust informal rules, it will not require administrative decisions to implement it. The article reveals that the place and role of the State in the context of modern transformations is determined primarily by the fact that the State is viewed as an entity which ensures the organization and functioning of all elements of the national socio-economic system. It is determined that, as a representative of society as a whole, it is the State which establishes the rules for the functioning and market interaction of economic agents within a certain economic order and monitors their compliance. The basis for the implementation of a balanced economic policy should be the scientific identification of strategic priorities for economic development and the definition of conceptual approaches and tools on this basis in order to harmonize the interests of all actors. The quality of the institutional mechanism of the state's influence on the dynamics of national production is of great importance. This refers to such components as the index of economic freedom, the level of development of the financial sector, the index of liberalization of economic life, and the index of institutional structure.

Keywords: institutions, institutionalism, economic policy, institutional dimension, institutional determinants, institutional sustainability.

Постановка проблеми. Проблематика аналізу інституційних детермінант економічної політики є актуальним дослідницьким напрямом. Вказана проблема є важливою не лише у теоретичному контексті, але й у практичному сенсі. Обґрунтування напрямів реалізації економічної політики є особливо актуальним у країнах з ринками, що формуються. При цьому йдеться про інвестиційну підтримку економічного зростання, вдосконалення інституційної структури національної економіки, подолання проявів інформаційної асиметрії, стимулювання конкуренції.

Теоретико-методологічною основою інституційних детермінант економічної політики держави є матриця інституціоналізму. Засадничим аспектом формування теоретико-методичних основ інституціоналізму є змістовні характеристики сутності його категорій. Звідси й підтвердження інституційного характеру економічної політики, адже вона змінюється в інституційній динаміці суспільного розвитку. Відповідно до підходу, реалізованого представниками традиційного інституціоналізму, інститут може бути виражений у вигляді трьох елементів, що взаємодоповнюють один одного, а саме правил, стандартів поведінки і стереотипів мислення [1]. Представники неоінституціоналізму вважають, що інститути є не стільки культурним або психологічним феноменом, скільки набором правових норм і неформальних правил, які утворюють межі, обмеження та жорстко спрямовують економічну поведінку суб'єктів [1; 2].

Проблеми аналізу інституційних детермінант економічної політики щоразу більше стають предметом наукових дискусій. Важливим аспектом є те, що спрямування напрямів дослідницького пошуку має враховувати економіко-інституційні виміри України. У цьому зв'язку доцільно проаналізувати інституційні

підвалини здійснення економічної політики держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі існують різні трактування інститутів у рамках сучасного неоінституціоналізму. Так, зокрема, під інститутами економіки часто розуміють сукупність норм, правил, які забезпечують досягнення найвищої ефективності функціонування системи, оптимальної її координації, веде до скорочення трансакційних витрат, сприяють розвитку інноваційної діяльності. Інститути обумовлюють основи раціональної поведінки економічних суб'єктів. Вони виконують найважливішу роль у суспільстві, забезпечуючи регулювання взаємодії цінових сигналів, що надсилаються ринком, і дотримання контрактів при укладанні угод [1; 2; 3].

Так, лауреат премії Шведського центрального банку пам'яті А. Нобеля Д. Норт визначає інститути як сформовані людиною обмеження, які у впорядкований спосіб структурують політичну, економічну й соціальну взаємодію. Інститути, на думку дослідника, є певними правилами та механізмами, які забезпечують їхнє виконання, й нормами поведінки, котрі визначають певні чіткі взаємодії між людьми (чи як формальні правила, неформальні обмеження і засоби забезпечення дієвості обмежень). Крім того, у цьому зв'язку йдеться також про правила гри у суспільстві чи обмеження, які формують взаємодії між людьми. Інститути знижують невизначеність і структурують щоденне життя, відіграють важливу роль інформаційних орієнтирів, необхідних для діяльності у непередбачуваному й мінливому середовищі [4].

А. Філіпенко аналізує прояви інституційної стійкості у контексті реагування держави на зміни економічної ситуації. Вчений звертає увагу на такі атрибути інституційного виміру, як довіра, ментальність, традиції, соціальні

звички тощо. В узагальненому вигляді на теоретичному рівні інституційну стійкість дослідник аналізує у контексті інституційної логіки на мікро-, макро- та гео економічному рівнях [5].

Розкриває проблематику ідентичності у контексті соціальної реальності, яка формується під впливом сукупності ціннісно-інституційних ресурсів усього суспільства, О. Яременко. Автор обґрунтовує напрями проектування критеріїв застосування інструментарію стійкості грошової одиниці, стабільності режиму оподаткування, дієвості інвестиційної політики, гнучкості соціальної політики, виваженості зовнішньоекономічної стратегії. Це надасть змогу суттєвим чином підвищити рівень узгодженості основних напрямів економічної політики держави [6].

Аналіз діючих інститутів слід здійснювати, базуючись не на «ідеальних» моделях, а на основі тих, які можна реалізувати у практичній площині, на засадах економії трансакційних і трансформаційних витрат. При цьому йдеться про зовнішні інститути, під якими маються на увазі права діяльності, закріплені у законодавстві, й передумови, що є необхідними для належного функціонування економічної системи.

Окрему групу становлять внутрішні інститути, які є результатами розвитку певної системи, представляють собою конкретні форми, в яких проявляються закріплені у законодавстві права діяльності. Такі інститути охоплюють форми власності та умови здійснення підприємницької діяльності. Внутрішні інститути, що являють собою сукупність прав діяльності, називаються також організаціями. За цих обставин інститути доцільно поділити за сферами діяльності соціально-економічної системи на інститути зовнішньої та внутрішньої сфери [1; 3; 5; 6].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є розкриття інституційних детермінант економічної політики держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проведений аналіз дає змогу стверджувати, що склад інститутів є вкрай неоднорідним. Найбільш інерційними є культурні традиції та цінності, оскільки вони не спроможні перелаштуватися автоматично услід за зміною формальних норм або за прикладом окремих, хоча й впливових, акторів. Навіть у разі, коли позитивні зміни відбуваються, процес інституційних трансформацій потребує більш тривалого періоду часу. Інструменти цілеспрямованої дії на різні рівні інститутів

також відрізняються між собою. Так, зокрема, чергові зміни до норм законодавства спроможні бути ухваленими з використанням адміністративних важелів. У разі ж, якщо набуття чинності новим законом спрямовано на те, щоб стимулювати учасників ринку до зміни ухвалених раніше неформальних схем поведінки, спонукати їх до корегування неформальних правил, то це не потребуватиме адміністративних рішень для його виконання [1; 6].

Забезпечення механізмів адаптації правил до реалій економічної, правової та соціальної дійсності потребує часу. Необхідним є забезпечення взаємної доповнюваності та легітимності правил, а також уникнення використання шкідливих неформальних норм. Потрібним є створення прозорої системи санкцій, що буде спроможною ефективно захищати права власності, зафіксовані формальними правилами, й знижувати при цьому рівень трансакційних витрат в економіці.

В інституційній теорії розрізняють як інститути-норми, так й інститути-організації. Під першими слід розуміти правила або норми людської діяльності, оскільки на основі правил індивіди створюють організації. Однак поза межами інституційної теорії ці розходження часто не беруться до уваги. Ринкова конкуренція спонукає організації постійно інвестувати у навички та знання з метою втримати позиції у конкурентному протистоянні. Такі навички та знання спроможні сформулювати більш глибоке розуміння альтернативних можливостей, що, своєю чергою, може змінити інститути. Адже саме завдяки конкуренції та дії науково-технічного прогресу підприємці отримують нові можливості.

На основі аналізу можна вказати на те, що «інституція» вживається також для позначення механізму дії норм (правил), що є найактуальнішим при прогнозуванні та здійсненні інституційних трансформацій з метою здійснення ефективної економічної політики у цілому. Йдеться про набуття інституційного механізму економічної політики держави нової соціально-правової змістовності та наповнення, що дають змогу поєднувати чітку визначеність призначення певних державних структур, забезпечувати соціальне партнерство влади, підприємницьких структур та інститутів громадянського суспільства. Інституційний механізм реалізації економічної політики держави спрямований саме на забезпечення інституціоналізації правової, економічної та соціальної дійсності й зниження трансакційних витрат в економіці [1; 2; 3; 6].

Суспільний розвиток зумовлює відповідно до своєї природи безперервний процес генерування, адаптування та трансформації інститутів. Так, формування нової економічної системи, в якій основну роль відіграє інтелектуальний капітал, висока специфічність та унікальність нематеріальних активів з високим рівнем інноваційності, підприємливість та потреба у забезпеченні безпечного рівня їх функціонування супроводжується появою та розвитком нових інститутів, які регулюють соціально-економічну поведінку всіх суб'єктів. Ринкова трансформація економічної системи, яка обумовила фундаментальні зміни, супроводжувалась наростанням комплексу проблем, однією з яких є проблема узгодження інтересів економічних агентів. Унаслідок зміни умов функціонування економічних суб'єктів відбуваються також зміни й системи інтересів, які є основним мотивом та стимулом економічної діяльності [1; 3; 5].

При визначенні мети узгодженості інтересів виникає потреба у створенні та закріпленні відповідних стандартів соціально-економічних відносин. Складний і суперечливий процес формування та функціонування суспільних взаємин загалом можна назвати інституціоналізацією. Для країн з ринками, що формуються, процес інституціоналізації став першочерговим завданням, обумовленим необхідністю формування у багатьох сферах відносин нового виміру, що ґрунтуються на принципах ринково-конкурентного господарювання. Процеси міжнародної інтеграції й глобалізації, а також перманентні трансформації соціально-економічної системи обумовили ще більшу нестабільність середовища функціонування суб'єктів господарювання. Вказані процеси призвели до формування чинників дестабілізуючого впливу на динаміку соціально-економічної системи.

Для подолання такого впливу сучасних загроз слід проектувати ефективні інститути та механізми їх функціонування. Розвиток цих механізмів залежить від конкретного історичного періоду, притаманних для нього негативних факторів, специфіки інтересів та потреб суб'єктів економічних відносин. Згідно з дослідженнями ряду науковців, визначальну роль у виникненні інституту як формату мислення й діяльності відіграють цінності, які є основою соціальної спільності та підґрунтям для узгодження інтересів [1; 2; 3].

У сучасних умовах суспільних перетворень актуальною є проблема критичного переосмислення наукових результатів дослідження

генезису економічної політики, визначення форм її реалізації із застосуванням нових теоретико-методологічних підходів. При цьому актуальним є використання інституційного аналізу у дослідженні проблеми здійснення економічних функцій держави, що розкриває їхню сутнісну природу. Інституційна концептуалізація функцій економічної політики держави має здійснюватися на основі всебічного аналізу цілої низки чинників, які обумовлюють формування формальних та неформальних інститутів (рис. 1).

Останніми роками актуалізація проблем аналізу ролі держави у регулюванні економічних процесів обумовлюється зростанням масштабів, міждисциплінарністю й глобальним характером досліджень, а також посиленням їхнього впливу на світовий розвиток. Наукова спільнота звертає особливу увагу на необхідність пошуку оптимального розв'язання проблем економічної нерівності, здійснення охорони дозвілля, збільшення соціальних видатків, оскільки ці заходи спроможні сприяти побудові ефективної економіки [1; 2; 7; 8].

Таким чином, місце і роль держави за умов сучасних трансформацій обумовлюється перш за все тим, що держава розглядається як суб'єкт, який забезпечує організацію та функціонування всіх елементів соціально-економічної системи. Виступаючи представником суспільства загалом, саме держава встановлює правила функціонування та ринкової взаємодії економічних агентів у межах певного господарського порядку і здійснює контроль за їх дотриманням. Підґрунтям для реалізації виваженої економічної політики має слугувати наукова ідентифікація стратегічних пріоритетів розвитку економіки й визначення на цій основі концептуальних підходів та інструментарію з метою гармонізації інтересів суспільства. Важливе значення має якість інституційного механізму державного регулювання національного виробництва. При цьому йдеться про такі його складові, як індекс економічної свободи, рівень розвитку фінансового сектору, індекс лібералізації економічного життя, індекс інституційної структури [5; 7].

На сучасному етапі розвитку суспільства виникла потреба у розширенні методологічної матриці дослідження економічної політики держави. Саме представники інституціоналізму розглядають економіку як систему, в якій відносини між суб'єктами господарювання складаються під впливом як економіч-

Рис. 1. Інституційні засади економічної політики держави

Джерело: розроблено авторкою на основі власних досліджень та узагальнень

них, так і правових, політичних, соціологічних й соціально-психологічних факторів. Економічні інститути передбачають встановлення статусу економічних суб'єктів, ухвалення норм та правил їх діяльності, урахування особливостей сфери господарської діяльності, в якій вони взаємодіють. Система норм і правил устанавлює певний порядок дій економічних суб'єктів на засадах свободи та рівності, які своєю активністю забезпечують досягнення цілей, що перебувають в основі відповідної економічної функції. Встановлені державою норми та правила ґрунтуються на силі верховної влади, тому вони є обов'язковими для виконання всіма суб'єктами господарської системи і виступають своєрідним засобом зовнішнього впливу на їх активність [1; 3; 4].

У цьому контексті Д. Аджемоглу та Дж. Робінсон у фундаментальному дослідженні «Чому нації занепадають. Походження

вледи, багатства і бідності» привертають увагу до того, що саме інклюзивні економічні інститути, котрі підтримують права власності й формують рівні умови, саме й заохочують процес інвестування у нові технології, а тому якраз такі інститути є більш сприятливими для економічного розвитку, ніж екстрактивні [9]. Підтримує таку позицію й інший лауреат премії Шведського центрального банку пам'яті А. Нобеля – М. Спенс, зазначаючи, що економічне зростання постійно супроводжується розвитком політичних, правових та регулятивних інститутів. При цьому, на думку дослідника, відбувається взаємне доповнення можливостей ринку з економічною політикою держави [10, с. 59–60].

У суспільствах, що розвиваються на основі демократичних норм, держава не намага-

ється протиставити себе ринкові, а прагне сприяти його розвитку з метою належної трансформації на основі цілеспрямованого стимулювання інноваційних процесів, підтримання високотехнологічних виробництв, орієнтованих на кінцеве споживання, сприяння розширенню мережевих моделей економічних відносин.

Таким чином, у більшості випадків реалізація економічних функцій держави здійснюється не безпосередньо, а у зв'язку з реалізацією інших її функцій. Отже, економічні функції держави є інституційно обумовленими функціями відповідно до цілей і завдань, що стоять перед державою. Необхідно відзначити, що ефективність реалізації інших функцій держави перебуває у прямій залежності від ефективності якраз її економічних функцій. Успішне виконання всіх функцій держави залежить від стану та динаміки розвитку національної економіки, темпів зростання ВВП, обсягів державного боргу, стану платіжного балансу, реальних доходів населення, динаміки безробіття тощо. Це пояснюється, зокрема, тим, що наведені чинники визначають вартість економічних ресурсів, необхідних для реалізації функцій держави.

У нинішніх умовах загрози отримання негативних ефектів економічної політики обумовлені впливом комплексу факторів – як зовнішніх (несприятлива геополітична ситуація, валютно-фінансова нестабільність, надмірна залежність від світових сировинних ринків), так і внутрішніх (високий рівень корупції, монополізація багатьох сфер та тінізація економіки, структурні диспропорції, повільне відновлення виробництва) [11].

Заслугує на увагу науковий підхід, відповідно до якого існує теоретико-методологічна модель аналізу економічної політики держави, що ґрунтується на розкритті природи відносин між державними інститутами-регуляторами й економічними суб'єктами. При цьому очевидно, що саме суспільство є неоднорідним, воно складається з численних груп різноманітних інтересів, а тому необхідно враховувати конфлікт цих інтересів при дослідженні ефектів реалізації економічної політики держави [12].

Необхідно виділити два типи інститутів економічної політики – обмежувальні та сприяючі. Перші – це інститути, що спрямовані на обмеження негативних проявів ринкової неспроможності, другі – інститути, які спрямовані на стимулювання економічної активності. Отже, обмежувальні інститути безпосередньо

обмежують дію так званих провалів ринку, й створюють передумови пошквдження економічних відносин. Сприяючі інститути покликані сприяти створенню належних умов для підприємницької діяльності опосередковано, через ухвалення законодавчих актів, що містять окремі норми регульовальної спрямованості.

У той самий час, інститути економічної політики є набагато ширшим поняттям. Поряд з актами, що безпосередньо регулюють економічні відносини, до інститутів економічної політики слід віднести усі інші акти, що містять окремі норми регульовальної спрямованості. Отже, правильне розуміння безпосередньої мети інститутів економічної політики передбачає визначення їх у широкому методологічному контексті, не акцентуючи лише на обмежувальних нормах. До цієї сфери інститутів належать не тільки нормативні акти, що містять обмежувальні норми, але й акти стимульовального спрямування [1; 2; 3].

З огляду на це, можна сформулювати основні функції інститутів економічної політики, серед яких:

- стимульовальна, що спрямована на забезпечення рівних умов для господарської діяльності, які створюватимуть стимули для інвестування та нововведень у різних формах (продуктових, технологічних, організаційних та інших). Ці стимули будуть вищими залежно від рівня досконалості інституційного середовища та захисту прав власності;

- контрольна, спрямована на попередження виникнення невиправданих преференцій та переваг (що, зазвичай, асоціюються із зловживанням домінуючим станом, обмежувачими конкуренцію угодами та недоброчесною конкуренцією) окремих компаній;

- захисна, зосереджена на створенні та захисті конкурентних механізмів там, де вони забезпечать більш високу ефективність використання обмежених ресурсів.

Отже, можна стверджувати, що ефективна система інститутів створює організаційно-правові передумови та стимули для розвитку економіки. Проте такий взаємозв'язок був би недосконалим поза відповідною системою організацій, що покликані забезпечити ефективне функціонування інститутів. Узагальнений досвід інституційної теорії та практичної діяльності у сфері реалізації економічної політики держави дозволяє класифікувати організацію, що сприяють її становленню та функціонуванню [1; 3; 9].

До політичних організацій, що сприяють здійсненню економічної політики держави,

слід віднести такі центральні та місцеві органи влади, що репрезентовані у вигляді міністерств та відомств, які безпосередньо або опосередковано впливають на стан інституційного середовища. Своєю чергою, до соціально-економічних організацій, що сприяють розвитку інституційного середовища, можна віднести професійні спілки, об'єднання підприємців та об'єднання споживачів.

Сукупність інститутів та організацій, які забезпечують їхню імплементацію, охорону та розвиток, є інституційним середовищем, котре безпосереднім та опосередкованим чином впливає на розвиток економіки. На першому рівні перебуває інституційне середовище, яке складається з усієї сукупності інститутів та організацій, що здійснюють безпосередній або опосередкований вплив на стан та розвиток економіки. Вказане інституційне середовище є частиною загального інституційного середовища держави, що складається з формальних та неформальних норм, санкцій за їх невиконання та організацій, що діють у країні. Так, якщо інституційне середовище створює стимули для підприємницької діяльності, інновацій, більш ефективної організації економічної діяльності, зменшення трансакційних витрат на ринках, створення правової системи для контролю над виконанням контрактів, визначення і захисту прав власності, то структура ринку буде близькою до конкурентної, і навпаки [3; 4; 5].

При цьому інституційне середовище формує певний тип економічних відносин. Їхній характер обумовлюється якістю серед-

овища, всередині якого вони відбуваються. Якщо параметри інституційного середовища створюють стимули для підприємницької діяльності, то й економічні відносини, що формуються у цьому середовищі, набуватимуть динамічного характеру. Якщо ж середовище не створює подібних стимулів, то воно здебільшого пригнічує розвиток економічних відносин.

Висновки. Таким чином, проведений аналіз інституційних детермінант економічної політики держави дає змогу дійти висновку про те, ґрунтуючись на засадах типологізації економічної політики з урахуванням відповідних підходів, визначено та обґрунтовано методологічний базис принципів її реалізації з позиції інституційного підходу. На кожному історичному етапі суспільно-економічного розвитку здійснювалися спроби теоретико-методологічного обґрунтування інструментарію регулювання соціально-економічних процесів з метою формулювання практичних рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності економічного розвитку та розв'язання актуальних проблем суспільства. Важливим є теоретичне обґрунтування напрямів створення дієвих механізмів економічної політики держави. Здійснення економічної політики відбувається на основі сукупності принципів, методів та інструментів, а також їхнього інституційного забезпечення, за допомогою яких держава, забезпечуючи внутрішній розвиток економіки, визначає траєкторію функціонування структурних елементів і здійснює вплив на діяльність суб'єктів економічних відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гайдай Т. В. Парадигма інституціоналізму: методологічний контекст : монографія. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 296 с.
2. Якубенко В. Д. Базисні інститути у трансформаційній економіці : монографія. Київ : КНЕУ, 2004. 252 с.
3. Бортіс Г. Інституції, поведінка та економічна теорія: внесок до класико-кейнсіанської політичної економії; пер. з англ. Т. Бардадим. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2007. 560 с.
4. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки; пер. з англ. І. Дзюб. Київ : Основи, 2000. 198 с.
5. Філіпенко А. Економічна стійкість у контексті інституційної логіки. *Економічна теорія*. 2022. № 3. С. 45–56.
6. Яременко О. Л. Ідентичність та суверенітет в системі інституційних ресурсів національно укоріненого економічного розвитку України. *Економічна теорія*. 2023. № 1. С. 81–92.
7. Коуз Р. Природа фірми: походження, еволюція і розвиток; за ред. О. Вільямсона, С. Вінтера ; пер. з англ. А. Кулікова. Київ : А.С.К., 2002. 335 с.
8. Вільямсон О. Економічні інституції капіталізму. Фірми, маркетинг, укладання контрактів; пер. з англ. Київ : АртЕк, 2001. 457 с.
9. Аджемоглу Д., Робінсон Дж. Чому нації занепадають. Походження влади, багатства і бідності; пер. з англ. О. Дем'янчука. 2-ге вид., випр. Київ : Наш формат, 2017. 440 с.
10. Спенс М. Нова конвергенція. Київ : Темпора, 2017. 352 с.

11. Уманців Ю. М., Міняйло О. І. Економічна політика держави за умов глобальних трансформацій. *Економіка України*. 2018. № 9. С. 37–49.
12. Лагутін В. Д. Економічна політика держави та ефекти її реалізації. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2017. № 4. С. 5–21.

REFERENCES:

1. Haidai T. V. (2008). Paradyhma instytutsionalizmu: metodolohichniy kontekst: monohrafiia [Paradigm of institutionalism: methodological context: monograph]. Kyiv: Vydavnycho-polihrafichnyi tsestr «Kyivskiy universytet», 296 p.
2. Iakubenko V. D. (2004). Bazysni instytuty u transformatsiinii ekonomitsi: monohrafiia [Basic institutions in the transformational economy: monograph]. Kyiv: KNEU, 252 p.
3. Bortis H. (2007). Instytutsii, povedinka ta ekonomichna teoriia: vnesok do klasyko-keinsianskoi politychnoi ekonomii [Institutions, behavior and economic theory: a contribution to classical keynesian political economy]; per. z anhl. T. Bardadym. Kyiv: Vydavnychiy dim «Kyievo-Mohylianska akademiia», 560 p.
4. Nort D. (2000). Instytutsii, instytutsiina zmina ta funktsionuvannia ekonomiky [Institutions, institutional change and functioning of the economy]; per. z anhl. I. Dziub. Kyiv: Osnovy, 198 p.
5. Filipenko A. (2022). Ekonomichna stiiikist u konteksti instytutsiinoi lohiky [Economic stability in the context of institutional logic]. *Ekonomichna teoriia*, no. 3, pp. 45–56.
6. Iaremenko O. L. (2023). Identychnist ta suverenitet v systemi instytutsiinykh resursiv natsionalno ukorinenoho ekonomichnoho rozvytku Ukrainy [Identity and sovereignty in the system of institutional resources of the nationally rooted economic development of Ukraine]. *Ekonomichna teoriia*, no. 1, pp. 81–92.
7. Kouz R. (2002). Pryroda firmy: pokhodzhennia, evoliutsiia i rozvytok [The nature of the firm: origin, evolution and development]; za red. O. Viliamsona, S. Vintera ; per. z anhl. A. Kulykova. Kyiv: A.S.K., 335 p.
8. Viliamson O. (2001). Ekonomichni instytutsii kapitalizmu. Firmy, marketynh, ukhadannia kontraktiv [Economic institutions of capitalism. Firms, marketing, concluding contracts]; per. z anhl. Kyiv: ArtEk, 457 p.
9. Adzhemohlu D., Robinson Dzh. (2017). Chomu natsii zanepadaiut. Pokhodzhennia vlady, bahatstva i bidnosti [Why nations decline. The origin of power, wealth and poverty]; per. z anhl. O. Demianchuka. 2-he vyd., vypr. Kyiv: Nash format, 440 p.
10. Spens M. (2017). Nova konverhentsiia [A new convergence]. Kyiv: Tempora, 352 p.
11. Umantsiv Yu. M., Miniailo O. I. (2018). Ekonomichna polityka derzhavy za umov hlobalnykh transformatsii [Economic policy of the state under the conditions of global transformations]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 9, pp. 37–49.
12. Lahutin V. D. (2017). Ekonomichna polityka derzhavy ta efekty yii realizatsii [The economic policy of the state and the effects of its implementation]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho torhovelno-ekonomichnoho universytetu*, no. 4, pp. 5–21.